

Björvheten i Rafael Moneos arkitektoniska anslag hänför Lars Fimmerstad.

Ett museum över tidsandan

Påsligt ritade världens strålkastare mot Stockholm, Europas Kulturstad -98. Invigningen av det nya Moderna museet på Skeppsholmen fick världen - åtminstone den arkitektoniskt intresserade delen av den - att spärra upp ögonen. Här framträdde inför de globala medierna nu en byggnad som i ett fick kulturveten att vända blicken från den förra favoriten: Det nybyggda Guggenheimmuseet i Bilbao. Detta museum med sin djärvt dansformgivna arkitektur lyfte i ett slag upp det ohälsu Bilbao till ett världsmusei. Frank Gehrys skapelse blev redan innan den öppnades i höstas en symbol för staden liksom operahuset i Sidney blev det på sin tid och för sin stad. Efter Moderna museets invigning i Stockholm den 14 februari borde samma sak hända. Många pekar på likheter i förutsättningarna.

Fränk Gehry utgick från en trist tomt med järnvägsspår vid en flodströk i Bilbao. Här lade han sin spännande byggnad, ett pionjärbete för en ny slags arkitektur. Det är en byggnad som inte ens hade varit möjlig att bygga utan moderna datorprogram. Så djärvt vrider sig dess konstruktion. Byggnaden har redan hållits som härolden som förkunnar en ny epok inom arkitekturen.

Moderna museet speglar sig i Nybroviken där dess djärva former kompletterar den gamla bebyggelsen utan att döda den.

Samma förutsättningar hade Rafael Moneo i Stockholm. De upplysta politikerna i Sverige och Stockholm ville skapa ännu ett av de monumentala byggen som tidigare gjort Stockholm känt för sin arkitektur. Ragnar

Östbergs Stadhus, Gunnar Asplunds Stadbibliotek eller Mariannes Dahlbäck och Göran Månssons Vasamuseum. En annan likhet var att bakom det existerande Moderna museet fanns en skuggig industriområde, tomrummet efter sekler av marin aktivitet. Skeppsholmens bakside bestod i övrigt av uttjanta lagerlokaler, kaserner och magasin.

Läggas vid vattnet påminde också om Bilbao. För Rafael Moneo var det en drömskiss som till slut blev en verklighet som en kontrast till Vasamuseet mitt emot.

Nu i februari -98 är verket fullbordat. Den som går på Strandvägen, eller ännu hellre beger sig ut på färden, drar andan inför sköheten och djärvheten i Moneos projekt. Hur byter det inte hela stadspartiet! Bakviden har blivit Skeppsholmens framsida. Vasamuseet och Nordiska Museet på andra sidan vattnet har fått en utmanande syster som fullbordar det harmoniska trialet.

Moneos museum speglar sig i Nybroviken där dess djärva former bryts längs strandkanten och kompletterar den gamla bebyggelsen utan att döda den. Det är som ville Moneo och beställarna spela ut bråkorten och säga: "Hållå där, visst kan vår tids arkitektur lämna sitt bidrag till den aldrig avslutade process som en storstad är!"

Men nej, så blir det inte när museet invigs den 14 februari. Det planerades under en epok då nya byggnader skulle präglas av självutvecklade värden för det förflutna. Beställarna pekar på vad Moneo som slutligen gömt sin byggnad bland de existerande.

Nya konstmuseer har under senare år blivit ett av de främsta sätten för en stad att profilera sig. Konstmuseerna är vår tids katedraler. Det var dags för nästa efter det uppmärksammade Bilbao. Nå, det blev inte Stockholm. Fugheten kvävde verket i dess linda. En alltför tydlig (om än inte idogt-fallande) symbol för 1990-talets Sverige är nedgrävd på Skeppsholmen.

12 februari 1998
LARS FIMMERSTAD

lars@kulturfot.se

Finnar och finländare

Språkvårdarnas etikettering av folkgrupper döljer ett implicit rastänkande, påpekar Anders Björnsson.

När Sovjetunionen upplöstes fick språkvården huvudvärk. Nyss hade den bestämt att ryska hockeyspelare skulle kallas "sovjeter". Men plössligen fanns det inga sovjeter längre och inget Högsta sovjet heller. Det där med *duma* erbjöd väl inga problem, men vad var det för några som bodde i Ryssland egentligen? Efter några lingvistiska albyl var saken klar. Etnisk rensning vidtog. I radion började man tala om "ryssländare" och reserverade ordet "ryska" för den rasrena huvudbefolkningen. På motsvarande sätt, dekreterade den darriga språkvården, borde man skilja på "est" och "estländare", "lett" och "lettländare", men märkvärdigt nog inte på "litauer" och "litauländare" eller "polack" och "poländare". Inte heller på "tysk" och "tyskländare" eller "svensk" och "svenskländare".

Bakrusets återkomst

Den språkliga korrektheten stannade vid en ansats och en halvdan sådd. Bakruset återkom. Till slut föll de goda ansatserna i en varm-berättig glömska. Ingen vill gärna höra talas om den ryssländska presidenten Boris Jeltsin eller om den estländska marken eller ens om en lettändsk pokerspelare.

Ändå finns mönstret där. När Norrbanken och Merita Bank i höstas beslöt att fusionera skrev tidningarna om den finländska banken och den finländska stansen och den finländska ledningen som om detta var vedertagna och neutrala begrepp i en komplicerad emotionell verklighet. Dock: Det var tidningarna som komplicerade och detta borde ha gett landets språkvårdare ytterligare huvudvärk. Det konstruerade motsatsparet finne-finländare stod som förebild för den rysk-sovjettiska språkskåpigheten, och i blage fallen rör det sig om en betänklig språkförbistring.

Staten och folket

Den allmänna norm som förespråkas är att "finsk" betecknar företeelser som har med stat och institutioner att göra, "finländsk" betecknar land och folk. "Finländare" är alla människor som bor i Finland, "finnar" är den finsk-språkliga befolkningsgruppen, "finländsvenskar" de som har svenska som modersmål. Man säger alltså, enligt normen, inte den finländska nationalsången, men man säger den finländska sångerna om man inte vet vilket modersmål den som sjunger nationalsången har.

Svårt är det och svårare blir det. För inte nog med att det ska heta Finska viken och Finska Utsi, Finsk Tidning är en svenskspråkig tidning och Finska Vetenskaps-societeten är namnet på den

Östmanen. Carl Gustaf Mannerheim, den ryske officeren med svenska som modersmål, möts på sig bruket av "finländare" i den finska armén. De enda finländare han kände var ryska trupper stationerade i Finland under tsartiden.
Foto: PRESSENS BILD

svensktalade vetenskapsakademien. Runeberg och Topelius skrev sina arbeten på svenska som gällde aldrig som annat än finnar. Mannerheim, den ryske generalen med svenska som modersmål, möts sig bruket av "finländare" i den finska armén. Självklart, eftersom de enda finländare han kände var ryska trupper stationerade i Finland under tsartiden. Folket var ett och samma finska, oavsett vilket eller vilka språk det talade.

ett och samma finska, oavsett vilket eller vilka språk det talade.

Finsheten - liksom svenskheten - sitter, förstås inte i generna eller i talorgen, den är förankrad i historien, den är en känsla för fosterlandet. "Finländskhet" gör sig dåligt redan på svenska; på finska och de flesta andra språk (franska möjligen undantagen) existerar inte denna distinktion mellan etnicitet och patriotism. Titulärbefolkningen ges det lingvistiska försteget. Ordaviskt men oenkligen rätt praktiskt.

Resonemanget ovan föranleds av professor Matti Klinges grundliga

utredningar av den finska nationalkänslans framväxt och utbredning under 1800-talet. I sin fascinerande essäbok *Krig, kvinno, konst* (Schildta, 1997) konstaterar Klinge att först den fennomanska agitationen och sedan den svecomanska reaktionen pekade han mot en upplösning av det enhetliga - runeberg-topeliuska - finska folket. I båda fallen härjade rastänkandet, rötterna fanns i en *Blut und Boden*-inspirerad germanism. Finsksinnade betopparer önskade sig en "finsk-ugrisk renessans" med förankring i Kalevala och Karelen, bland hårt trängda svenskspråkiga lockade den "allsvenska" rörelsen som i Finland svenskar sig en undervärdning till det svenska folket (och dit tillkändes generöst nog även estlands-svenskar och svensk-amerikani).

Finland tudelades aldrig, språkstriden under mellankrigstiden slutade i en serie kompromisser där båda sidor fick ta och ge. Men terminologin vann förlöste - fast bara i svenskspråkiga sammanhang, vilket har gett en besynnerlig asymmetri i begreppsbildningen. En sådan asymmetri var vad den språkliga korrektheten försökte locka fram strax före och efter Sovjetunionens upplösning. Huvudvärken var utan tvivel självförvälad. Återfall kan befarsas.

ANDERS BJÖRNSSON

• Citatet

Det är alltid svårt att direkt peka ut om en replik kan vara helt mot felgrupp... Genom att bara tala vill om, den vita russen och inte säga något till om andra här det i alla fall brukades som regelutövning mot andra.

- Carl Wulff
(Citatet hos Diderichsen-Andersson, i FN 23/12)